

## БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

## ҰБТ-ның жаңа форматына дайындықтағы Е.Р. Тулегеновтің әдістемелік құралының педагогикалық маңызы

ЖАРИЯЛАНДЫ  
05.04.2026СІЛТЕМЕ  
<https://bilimger.kz/187956/>**Тулегенов Ержан Рысбаевич**

тарих пәнінің мұғалімі

Тарих – адамзат өркениетінің даму жолын, қоғамның ішкі заңдылықтарын және әлеуметтік өзгерістердің себеп-салдарлық байланыстарын зерттейтін іргелі ғылымдардың бірі. Ол тек өткен оқиғалардың жиынтығы ғана емес, сонымен қатар қазіргі қоғамды түсінуге және болашаққа бағыт-бағдар беруге мүмкіндік беретін маңызды танымдық құрал болып табылады. Қазіргі білім беру жүйесінде тарих пәнін оқыту әдістемесі де елеулі өзгерістерге ұшырап отыр. Әсіресе, Ұлттық бірыңғай тестілеудің (ҰБТ) жаңа форматына көшу оқушылардың тек фактілік білімін ғана емес, олардың аналитикалық ойлауын, деректерді салыстыру қабілетін және функционалдық сауаттылығын дамыту қажеттігін айқындады.

Осы тұрғыдан алғанда, тарих пәнін оқытуда жаңа әдістемелік құралдардың рөлі ерекше. Ержан Рысбаевич Тулегеновтің «Дүние жүзі тарихынан ҰБТ-ның жаңа форматы бойынша оқу-әдістемелік құралы» осы талаптарға жауап беретін заманауи еңбектердің бірі болып табылады. Бұл құрал оқушылардың тарихи білімін жүйелеуге, логикалық ойлау қабілетін дамытуға және тест тапсырмаларын тиімді орындауға бағытталған әдістемелік жүйені ұсынады.

Қазіргі білім беру парадигмасы оқушыны тек дайын ақпаратты қабылдаушы субъект ретінде қарастырмайды. Керісінше, ол білімді өз бетінше талдай алатын, деректерді салыстырып, қорытынды жасай алатын тұлғаны қалыптастыруды көздейді. Сондықтан тарих пәнін оқыту барысында оқушылардың сыни ойлауын дамыту, тарихи процестердің ішкі логикасын түсіндіру және дереккөздермен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру маңызды болып отыр. Бұл бағытта Е.Р. Тулегеновтің әдістемелік құралы оқушыларға тарихи материалды жүйелі түрде меңгеруге мүмкіндік береді.

Тарихи процестерді талдау барысында логикалық және аналитикалық тәсілдерді қолдану оқушылардың пәнді терең түсінуіне ықпал етеді. Кейбір зерттеушілер тарихи құбылыстарды модельдеу тәсілдері арқылы қарастыруға болатынын атап өтеді. Мысалы, белгілі бір тарихи оқиғаның пайда болуын әртүрлі факторлардың өзара ықпалы ретінде түсіндіруге болады. Француз буржуазиялық революциясының басталуын қарастырсақ, оның негізгі себептері ретінде әлеуметтік теңсіздік, экономикалық дағдарыс және ағартушылық идеялардың таралуы көрсетіледі. Егер осы факторлардың бірінің өзгеруі тарихи процестің бағытына әсер етсе, онда оқушы тарихи құбылыстардың кездейсоқ емес, белгілі бір заңдылықтарға негізделетінін түсінеді. Бұл тәсіл оқушылардың тарихи білімін репродуктивті деңгейден аналитикалық деңгейге көтеруге мүмкіндік береді.

Ғалымдардың пікірінше, тарихты оқытудағы басты мақсат – тарихи деректердің арасындағы себеп-салдарлық байланысты анықтау. Профессор С.Т. Тоқболат тарихты тану тек фактілерді жаттау емес, олардың арасындағы заңдылықтарды анықтау екенін атап көрсетеді. Сондықтан тарих сабағында оқушыларды деректерді талдауға, салыстыруға және қорытынды жасауға үйрету аса маңызды.

Соңғы жылдары білім беру жүйесі цифрлық трансформация кезеңін бастан кешіруде. Ақпараттық технологиялардың дамуы білім беру процесінің мазмұны мен әдістерін айтарлықтай өзгертті. Қазіргі оқушылар – цифрлық ортада өсіп келе жатқан жаңа буын. Олар ақпаратты жылдам қабылдауға, визуалды және интерактивті форматтағы материалдарға бейім келеді. Осыған байланысты дәстүрлі оқыту әдістерін заманауи цифрлық құралдармен үйлестіру қажеттілігі туындап отыр.

Цифрлық платформалар, онлайн оқу ресурстары және жасанды интеллект технологиялары білім беру процесіне жаңа мүмкіндіктер әкелді. Мысалы, Google Classroom немесе Microsoft Teams сияқты платформалар оқу материалдарын ұйымдастыруды жеңілдетіп, мұғалім мен оқушы арасындағы кері байланысты жеделдетеді. Ал жасанды интеллект негізіндегі құралдар тарихи деректерді талдауға, хронологиялық кестелерді құруға және түрлі сценарийлерді модельдеуге мүмкіндік береді.

Мәселен, тарих сабағында «Егер белгілі бір тарихи оқиғаның нәтижесі басқаша болғанда, әлем тарихы қалай өзгерер еді?» деген сияқты зерттеу сұрақтарын қолдану оқушылардың аналитикалық ойлау қабілетін дамытуға көмектеседі. Мұндай тапсырмалар оқушыларды тарихи оқиғаларды тек жаттап қана қоймай, олардың ықтимал нәтижелерін талдауға үйретеді.

ҰБТ-ның жаңа форматы оқушылардан тек білімді ғана емес, функционалдық сауаттылықты да талап етеді. Бұл дегеніміз – оқушылардың мәтінмен жұмыс істеу, ақпаратты талдау, салыстыру және қорытынды жасау қабілеттерін дамыту. Осы тұрғыдан алғанда, Е.Р. Тулегеновтің оқу-әдістемелік құралындағы тест тапсырмалары

ерекше маңызға ие. Құралда ұсынылған 28 нұсқа әртүрлі мазмұндағы тапсырмалардан тұрады және оқушылардың тарихи деректерді талдау дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

Тарих пәнінде алгоритмдік ойлау ұғымын қолдану да маңызды. Алгоритмдік ойлау – белгілі бір процесті кезең-кезеңімен талдап, оның логикалық құрылымын анықтау қабілеті. Тарихи оқиғаларды осы тұрғыдан қарастыру оқушыларға олардың даму кезеңдерін жақсы түсінуге мүмкіндік береді. Мысалы, ежелгі өркениеттердің өзен аңғарларында пайда болуын географиялық, экономикалық және әлеуметтік факторлардың өзара ықпалы арқылы түсіндіруге болады. Мұндай талдау оқушыларға тарихи процестердің жүйелі сипатын түсінуге көмектеседі.

Тарихты оқыту барысында контекстік тапсырмаларды қолдану да тиімді әдістердің бірі болып табылады. Мысалы, Махатма Гандидің «күш қолданбай қарсыласу» тактикасын талдау оқушыларға саяси стратегиялардың логикалық негізін түсінуге мүмкіндік береді. Бұл тәсіл оқушылардың тарихи тұлғалардың әрекеттерін бағалауға және олардың шешімдерінің себептерін анықтауға үйретеді.

Сонымен қатар, Рим империясының әлсіреуі немесе Осман империясындағы реформалар сияқты тарихи процестерді талдау барысында оқушылар әртүрлі факторлардың өзара байланысын анықтай алады. Мұндай тапсырмалар оқушылардың жүйелі ойлауын қалыптастырып, тарихи процестерді терең түсінуіне ықпал етеді.

Қазіргі ақпараттық қоғамда деректердің шынайылығын тексеру мәселесі де ерекше маңызға ие. Интернет кеңістігінде ақпараттың көптігі оқушылардың деректерді сыни тұрғыдан бағалау дағдысын қалыптастыруды талап етеді. Тарих пәні бұл тұрғыда маңызды рөл атқарады, өйткені ол оқушыларды әртүрлі дереккөздермен жұмыс істеуге үйретеді. Дипломатиялық құжаттар, мемуарлар, статистикалық мәліметтер және тарихи карталар сияқты материалдарды талдау оқушылардың зерттеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Білім беру жүйесіндегі жаңа тәсілдер оқушылардың жетістіктерін бағалау жүйесіне де өзгерістер енгізуді талап етеді. Қазіргі уақытта оқушының тек білім деңгейін ғана емес, оның аналитикалық ойлау қабілетін, деректермен жұмыс істеу дағдыларын және цифрлық құралдарды тиімді пайдалану қабілетін бағалау маңызды болып отыр.

Е.Р. Тулегеновтің әдістемелік құралында ұсынылған тапсырмалар осы талаптарға сәйкес келеді. Олар оқушыларды деректерді талдауға, тарихи оқиғалардың себептері мен салдарын анықтауға және логикалық қорытынды жасауға үйретеді. Мұндай тәсіл оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың танымдық белсенділігін де күшейтеді.

Қорытындылай келе, Е.Р. Тулегеновтің «Дүние жүзі тарихынан ҰБТ-ның жаңа форматы

бойынша оқу-әдістемелік құралы» қазіргі білім беру жүйесінің талаптарына жауап беретін маңызды әдістемелік еңбек болып табылады. Бұл құрал оқушылардың тарихи білімін жүйелеуге, логикалық және сыни ойлау қабілеттерін дамытуға және ҰБТ тапсырмаларын тиімді орындауға мүмкіндік береді.

Тарихты оқытудың жаңа тәсілдері мен цифрлық технологиялардың үйлесуі білім беру сапасын арттыруға ықпал етеді. Мұндай әдістемелік құралдар оқушылардың тарихи санасын қалыптастырып, олардың интеллектуалдық әлеуетін дамытуға мүмкіндік береді. Сондықтан Е.Р. Тулегеновтің еңбегі тарих пәні мұғалімдері үшін де, ҰБТ-ға дайындалушы оқушылар үшін де құнды әдістемелік ресурс болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1.Ә.Қ.Қасымова.Ежелгі дүние тарихы: «Талапкер» топтамасы.Астана «Арман ПВ» баспасы ,2007 Ж.-152 бет.

2.Баласарин Ф.М. Всемирная история в таблицах и схемах.М.. : «Лист».1998 г. – 160 стр.

3.Т.Төлебаева,Р.Құсайынова,М.Дәкенов Ежелгі дүние тарихы .Алматы :Атамұра, 2006.160. бет.

**ҚМ АА** Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimgger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.